

Bütün dövrlərdə dahi sənətkarların həyatı və yaradıcılığı, zəngin irsi insanların daim diqqət mərkəzində olur, onların ölüməz əsərləri müasirlərini düşündür, ictimaiyyat arasında müxtəlif fikirlər oyadır və bu diqqəti, bu maraqlı zəmanənin heç bir axarı nə poza, nə də dəyişə bilir. Bu baxımdan görkəmli bəstəkar, dirijor, pedaqoq, folklorşunas, ictimai xadim, milli musiqimizdə Avropanın üslubunda ilk operanın müəllifi, Əməkdar incəsənət xadimi Əbdülmüslüm Məhəmməd oğlu Maqomayev Azərbaycan incəsənəti və mədəniyyəti tarixində nadir simalardan biridir. Onun operaları, simfonik əsərləri, mahniları, kino və dram teatrları üçün yazdığı musiqilər milli bədii ərsimizin parlaq səhifələrini təşkil edir. Bəstəkar ömrünün 30 ildən çoxunu Azərbaycan musiqi əsərinin inkişafına həsr etmiş, yorulmadan müasir ruhlu kadrlar yetişdirmiş, həm də bunu böyük vüsətlə etmişdir.

Müslüm Maqomayev illərin sərt sınavından, sosial sinfi ziddiyətlərin kəsinləşdiyi dövrlərdən, ictimai-siyasi məneolərdən keçərək əbədiyəşarlıq qazanmış şəxsiyyətlərdəndir. Bəstəkarın yaradıcılığı neinki zamanın ruhunu, fikri mübarizəsini, eyni vaxtda bədii düşüncəsini eks etdirmişdir. Onun sənətinin dərinliyi, dolğunluğu isə bitkin bədii üslubda ifadə olunur. Bu üslub isə insanların mənəvi ehtiyaclarına cavab verir, onları təsiri altına alır, irəli aparır, daim ucaldır və yüksəldir... Ona görə də gör-

Burada milli folklor nümunələrindən geniş istifadə edilib. Operanın ilk nöşrində çoxsaylı dialoq epizodları vardı, musiqi isə daha çox improvisasiya və müğam prinsiplərinə əsaslanırdı. "Şah İsmayı" operası 1919-cu ildən bəri təqribən 400 dəfə oynanılib.

O, milli simfonik musiqimizin inkişafında xüsusi rol oynamışdı

M.Maqomayevin yaradıcılığında simfonik orkestr üçün yazılmış əsərləri böyük əhəmiyyətə malikdir. Bu əsərlər 1920-ci ilin axırlarında, 1930-cu illərin əvvəllərində bəstələnmişdir. Bu maraqlı əsərlərdə bəstəkarın doğma vətənə, Azərbaycan xalqına olan səmimi məhəbbəti ince bədii zövqlə tərənnüm olunur: "Azərbaycan çöllerində" rapsodiysi, "Azad olmuş azərbaycanlı qızının rəqs" fantaziyası, "XVII partiya qurultayına həsr olunmuş marş", "PB8" marşı, "Təs-nifi-şur" və digər əsərləri musiqisəvərlər tərəfindən rəğbətlə qarşılıqlıdır. Bu əsərlər sayca az olsa da, onlar milli simfonik musiqimizin inkişafında xüsusi rol oynamış, musiqi tariximizin xəzinəsinə daxil edilmişdir.

Hüseyin Cavidin "Çobanlar" radiopyesinin süjeti əsasında yazar. Bəstəkar öz gündəliyində yazardı ki, işimə on çox ilham verən əsərdə təsvir olunan hadisərin mənə özü olması idi: "Mən bu mövzunu qəlbən sevdim, hərtərəflü düşündüm. Dramatik cəhətdən lazımi şeklə saldım. Qədim əfsanə və nağıllardan uzaqlaşış özüm gördüyü, şahidi olduğunu, həyatla temas etdiyim günləri düşündükə ruhlanır, yaradıcılıq işimi daha da böyük həvəslə aparırdım".

Üzeyir bəy Hacıbəyli bu operaya yüksək qiymət vermişdir. O yazardı: "Öz mövzusunu xalq kütlələrinin üşyan hərəkatından götürmüş "Nərgiz" inqilabi mözəmənda yazılmış ilk Azərbaycan operaşı..." olmaqla, ilk dəfə opera səhnəmizde müasir həyatımızın qəhrəman obrazlarını yaratmışdır. Görkəmli sovet musiqiçisini S.Korev "Nərgiz"i realistik sovet operası adlandırırdı: "İdeyaca dolğun, bədii fikir etibarilə derindir. "Nərgiz" operası bizim müasir həyatdan alınan inqilabi-qəhrəmanlıq mövzusunu eks etdirir, ideya-bədii soviyyəsi yüksək olan, səhnə əsərlərindən birincisi kimi sovet musiqili teatr tarixine daxil olacaqdır". Beləliklə, yeni müasir mövzuya bəstəkarın müraciət etməsi, kasib kəndlilərin mülkədar cəlladlarına qarşı sinfi mübarizəsini təcəssüm etdirməsi Maqomayevin on dəyərli xidməti idi.

1935-ci ilin dekabr ayının 24-də "Nərgiz" operasının premyerası olur. Quruluşçu rejissor - A.Tuqanov idi. Əsas rolların ifaçıları: Nərgiz - A.Terequlova, Əliyar - H.Hacıbababəyov, Cəfər - Y.Rzayev, Ağalar bəy - M.Bağirov, Həsən kişi - B.Mustafayev, Bədəl - H.Hüseynov, Molla Mütləkkim - Ə.Zülalov.

Bir faktı da qeyd edək ki, müəllif əsəri 1935-ci ildə yazsa da, ağır xosteliyinə görə opera üzərində işləri tam başa çatdırıbilmir. Bunu R.M.Qliyər öz üzərinə götürür, onu səhnə həlli üçün hazırlayır. A.Tuqanovun rejissorluğu ilə "Nərgiz" operasının premyerası elə böyük roğbet qazanır ki, Müslüm Maqomayev bu əsərinə görə Azərbaycanın Əməkdar incəsənət xadimi fəxri adına layiq görülür. Xalq artisti Kərim Kərimov yazardı ki, "Nərgiz" operasının musiqisi parlaq melodiyaların sonsuz axınıdır. Bütün əngəllərə baxmayaraq, "Nərgiz" səhnədəydi, səsi, sədasi çox uzaqlaşır. Tədqiqatçıların yazdığını görə, o, milli operanın inkişafında yeni dövri keçidə işarə vermiş, ümumiyyətlə, milli musiqinin artan kamilliyyini, bəstəkar yaradıcılığının on mürəkkəb formalarını məniməsəmək iqtidarıda olmasına tövsiyə etmişdir... "Nərgiz" operası ümumi təkamül yoluna cəlb olunmuşdur. Belə ki, Maqomayevin niyyətlərinin varislik axarı F.Əmirəvən "Sevil" operasına aparıb çıxarı.

Sənətşünaslıq doktoru, professor İmrul Əfəndiyeva "Nərgiz" operasının dramaturji baxımdan yüksəksəviyyəli sənət əsəri olduğunu xüsusi vurgulayır: "Burada ənənə və novatorluq prinsipləri six vəhdət təşkil edir. Operanın libretosu M.S.Ordubadiyə məxsusdur. Bu əsərin diqqətlayıcı xüsusiyyətlərindən biri həmin illərin milli operası üçün yəni olan musiqi dilinin intonası obrazlı quruluşudur ki, bu da ondan əvvəl yanmış əsərlərdən fərqlidir. "Nərgiz" əsərində bəstəkarın xalq musiqisi incilərinə yaradıcı münasibətinin şahidi olur, belə ki, M.Maqomayev xalq musiqi materialını opera formalarına tətbiq edərək, musiqi dilinin yeni, ifadəli, səciyyəvi xüsusuyyətlərini üzə çıxarımdır".

Müslüm Maqomayevin on böyük arzularından biri isə görkəmli şairimiz Hüseyn Cavidin "İblis" faciəsinə opera yazmaq idi. Əfsus ki, bu arzusunu reallaşdırıa bilmədi. M.Maqomayevin "Məhəbbət" operasından başqa, sona çatmamış "Dəli Muxtar" baleti və "Xoruz bəy" adlı musiqili komediyası da var.

Görkəmli bəstəkar, klassik musiqimizin banilərindən biri Müslüm Maqomayev 1937-ci ildə 52 yaşında əbədiyyətə qovuşdu. Nalçıkdə vefat etdi. Əcəl onu yaşınan, təcrübəsinin yaradıcılıq üçün on güzel dövründə apardı, nə qədər istəkləri, arzuları, ideyaları yarımqıq qaldı. Daha bəstəkar Üzeyir bəy Hacıbəyli yaxın dostu, həmkarı Müslüm Maqomayevin yaradıcılığına böyük dəyər verərək yazardı: "Bəşər tarixində elə şəxsiyyətlər var ki, onlar tək özləri üçün yox, bütün xalqın, bəlkə də bütün bəşəriyyətin xoşbəxtliyi naminə həyata gəliblər. Belə insanlar xalqa neinkı sağlığında, hətta ölümündən sonra da xeyir götürirlər. Müslüm Maqomayev əsl realist xalq bəstəkarı idi, Azərbaycan musiqi incəsənəti yolda duran bütün sedləri amansızcasına vurub dağıdan cəsarətli novator idi".

Bu gün böyük sənətkarın Fəxri xiyabandakı məzəri, adını daşıyan Azərbaycan Dövlət Filarmoniyası, filarmoniyanın qarşısındakı büstü milyonlarla azərbaycanlılarının qürur yeridir.

İradə ƏLİYEVƏ, "Azərbaycan"

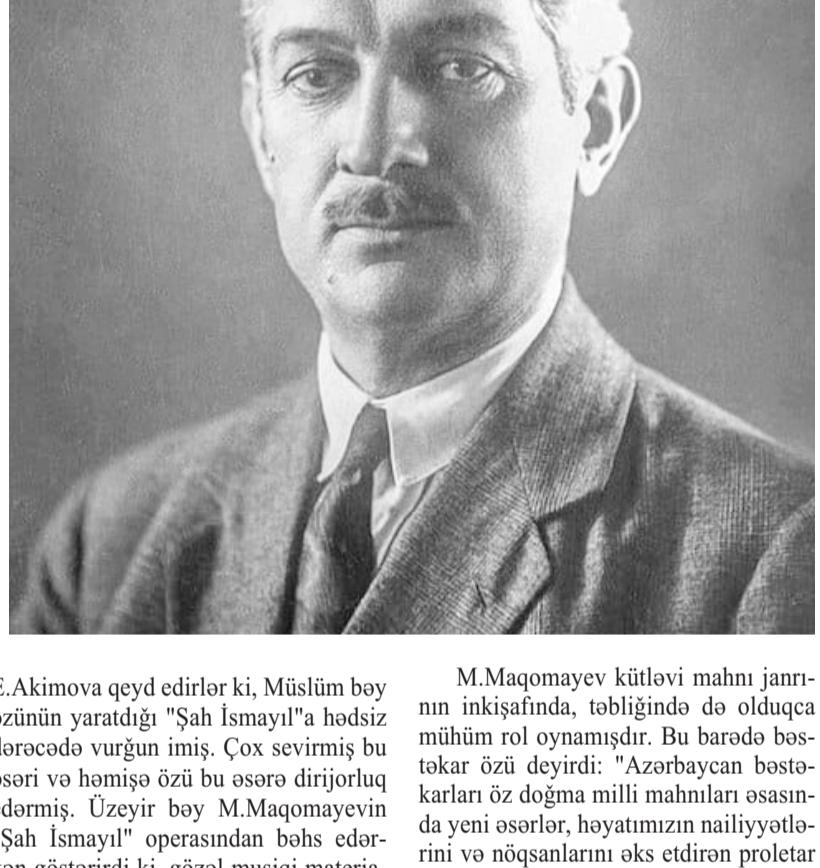
Bəstəkarın şah əsəri

Sabunçuda müəllim işləyərkən qaynı Hənəfi Terequlov onu Mikayıl Müşfiqin atası Mirzə Qədir İsmayılda ilə tanış edir. Mirzə Qədir o zaman Bakıdakı "Səadət" məktəbinin müəllimi idi. "Vüsaqı" təxəllişü ilə gözəl şeirlər yazır. Bəstəkar "Şah İsmayı" operasını Mirzə Qədirin eyniadlı poeması əsasında yaradır.

Müslüm Maqomayev ərsinin tədqiqatçıları akademik Z.Səfərova, musiqişunas Q.İsmayılova, ədəbiyyatşunas

ünsüz əsərdir.

"O, əsl realist xalq bəstəkarı idi"

E.Akimova qeyd edir ki, Müslüm bəy özünün yaradığı "Şah İsmayı" hədsiz dərəcədə vurğun imi. Cox sevirmiş bu əsəri və həmişə özü bu əsərə dirijorluq edərək. Üzeyir bəy M.Maqomayevin "Şah İsmayı" operasından bəhs edərək göstərir ki, gözəl musiqi materialı və süjetin dramatik ifadəliliyi əsərin böyük şöhrət qazanmasına səbəb olmuşdur: "Şah İsmayı" Azərbaycanın ozamankı musiqi həyatında improvisə olunmuş milli operanın Avropanın texniki cəhətdən inkişaf etmiş formaları ilə əlaqələndirmək sahəsində ilk təsəbbüsdür". Amma əsərin səhnə taleyi ağır olur. Operanın premyerası ərefəsində Tağıyev teatrı yandırılır. Bunda bir müddət sonra təşkil edilən ikinci premyerada isə rejissor Hüseyin Ərəblinski ödürlərdir.

Dogduqluları məkanları bir-birindən yüzlərə kilometr məsafə ayırdı. Kimse bilməzdi ki, zaman keçəcək, tale bu iki insani ömür yollarının hansısa məqamında rastlaşdıracaq, onların musiqidə qosalaşmış taleləri mədəniyyət tariximizin qürur səhifəsinə çevriləcək, dünyaya gəldikləri gün də Azərbaycan Musiqisi Günü kimi hər il böyük sevgi ilə qeyd ediləcək. Bu il Azərbaycan xalqının yətirdiyi və adlarını hər zaman qururla çəkdiyimiz hər iki sənətkarın anadan olmasının 140 illiyi qeyd olunur.

İşıqli səhifələr

...

Müslüm Maqomayev 1885-ci ildə Qoznı şəhərində dünyaya gəlmişdi.

Atası Məhəmməd əsən Qax rayonunun İlisu kəndindən idi, dəmirçiliklə məşğul olardı. Sonralar ailəsi ilə Qoznıa köçməsdə.

M.Maqomayev 1900-cü ildə məktəbi bitirib Qori Müəllimlər Seminariyasına qəbul olunmuşdu. Elə Üzeyir bəy Hacıbəyli ilə sonradan heç zaman qırılmayan dostluq əlaqələrinin təməli də burada qoyulmuşdu. Yollar və arzular eyni məkanda birləşdirmişdi onları, bura dəstələmiş, bir-birinə inanmış, fikir və əqidə qardaşlarına çevrilmişdilər. 1909-cu ildə Müslüm Maqomayev Tiflis Pedaqoji İnstitutunda müvəffəqiyətlə imtahan verərək şəhər məktəblərindən müəllimlik etmək hüquq alır. İki il sonra Bakıya köçərək 1911-ci ildə Sabuncudaki şəhər kollecinde işə başlayır. Bakı həyati ona həmin vaxtlarda Üzeyir bəy Hacıbəylinin rəhbərliyi altında fealiyyət göstərən müsəlman opera truppası ilə əməkdaşlıq etmək imkəni verir. Azərbaycan musiqili teatrının orkestrində skripkada ifa etməyə başlayır. 1913-cü ildə Müslüm Maqomayev "Məhəbbət" və "Şah İsmayı" operalarını yazmağı qərarla alır. "Məhəbbət" operası bitməmiş qaldığından 1916-cı ildə tamamladığı "Şah İsmayı" operası görkəmli bəstəkarın ilk səhnə əsəri sayılır.

...

Müslüm Maqomayevin "Şah İsmayı" operası xalq əfsanəsinə əsaslanır.

Akademik Rafael Hüseynov "Yaşar yarpaq" əsərində yazar ki, bütün salonaya qalxır: "Müslüm onşuz da ayaq üstədir; pult arxasında dayanıb. Martin 7-dir. Bu gün Hüseyin Ərəblinskini torpağa tapşırıblar. Bu gün "Şah İsmayı"ın premyerasıdır".

Müslüm Maqomayevin "Şah İsmayı" operası xalq əfsanəsinə əsaslanır.

M.Maqomayev kütləvi mahni janrıñ inkişafında, təbliğində də olduqca mühüm rol oynamışdır. Bu barədə bəstəkar özü deyirdi: "Azərbaycan bəstəkarları öz doğma milli mahniları əsasında yeni əsərlər, həyatımızın nailiyyətlərini və nöqsanlarını eks etdirən proletar musiqilər, xalqı zəhmətə və yeni qalibiyətlərə doğru çağırın, insanları qəlbən ruhlandırın və oyləndirən şəhər mahnilər yaratmalıdır". Mütəxəssislərin yazdlarına görə, Azərbaycanda ilk professional qəhrəmanlıq və vətənpərvərlik mövzusunda bəstələnmiş mahnilərin müəllifi Üzeyir bəy Hacıbəyli dir (Qızıl əsgər" marşı), M.Maqomayev isə ilk zəhmət adamlarına həsr olunmuş mahnilərin yaradıcısıdır.

Bu mahnilarda o dövrün fəal və işgüzər insanları tərənnüm olunurlar: "Neft", "Bizim kənddə" və s. digər kütləvi mahnilarda vətənimizin gözəl təbieti, yaşlı bağları, çölləri vəsəf edilir. Xüsusi Müslüm Maqomayevin "Yaz", "May", "Tartalı" mahnilarında lirik, səmimi, işqili obradalar üstünlük təşkil edir. Bu mahniların ifadəli və yaddaqalan melodiyaları Azərbaycan xalq musiqisinə olduqca yaxındır. Əsərlərin harmonik dili, fakturası da olduqca aydın və ifadəlidir, musiqili obrazın xarakterini eks edir.

M.Maqomayev C.Məmmədquluzađənin "Ölürlər", C.Cabbarlının "1905-ci ildə" tamaşalarına, Bakı kinostudiyasının ilk səslili filmləri olan "Lök-Batan", "Bizim raport", "Azərbaycan incəsənəti" kim mi sənədi filmlərə yazılmış musiqisinin müəllifidir.

Görkəmli bəstəkar 1920-ci illərdən ömrünün sonundək fəal surətdə icimai işlə məşğul olmuşdu. Əvvəlcə Xalq Mərisi Komissarlığının incəsənət şöbəsinə rəhbərlik etmiş, 1929-cu ildən isə Azərbaycan radio verilişlərinin musiqi şöbəsinə dədi rəhbər təyin olunmuş, 1934-cü ildən opera teatrında direktor və bədi rəhbər vəzifəsində işləmişdir. Eyni zamanda Müslüm Maqomayev teatrda direktör kimi də fealiyyət göstərmişdir.

Avropanın üslubunda ilk operanın müəllifi - "Nərgiz"

M.Maqomayevin yeni yaradıcılıq zirvəsi - "Nərgiz" operasıdır. O bu əsəri